

KENT VE KÖYÜN SOSYO-EKONOMİK AVANTAJLARINI BİRLEŞTİRME DENEYİMLERİNİN OECD REFAH GÖSTERGELERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Experiences in Combining the Socio-Economic Advantages of
the City and the Village on the Basis of OECD Welfare Indicators

Hayrettin ŞAHİN*

ÖZ

Ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle insanlar vakitlerini hem köylerinde hem de kentte geçirme imkânı bulmuştur. Birçok bölgede, insanlar köyün ve kentin sosyo-ekonomik avantajlarını birleştirerek refah seviyelerini artırma çabasıdır. Araştırmanın amacı, köy ve kentin fırsatlarını birlikte değerlendirenlerin refah seviyelerinde olumlu gelişmeleri ortaya koymaktır. Bu çalışmada etnografik yöntemin katılımcı gözlem ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada köyden kente göç etmiş ancak köyle bağlarını koparmamış aileler incelenmiştir. Araştırmanın evrenini Erzurum'un Oltu ilçesinin Sivridere mevkiinde bulunan köyler oluşturmaktadır. Bu aileler on yıl gözlemlenmiş ve gerekli görüldüğünde aile bireyleriyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, ailelerin kentin fırsatlarından olan gelir ve servetin değerlendirilmesi, istihdam, daha yaşanabilir konut, sağlık ve eğitim, kamu kurumlarına yakınlık imkânlarından yararlandığı ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan köylerin avantajlarından yararlanma biçimi ise; boş zamanların değerlendirilmesi, alışılan akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri, doğal, güvenli ve sakin yaşam gibi imkânlardır. Bu yeni yaşam biçimi ailelere köy ile kentin avantajlarını aynı anda yaşama imkânı vermesi açısından önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Refah, refah karması, göç, köyün sosyo-ekonomik avantajı, kentin sosyo-ekonomik avantajı.

ABSTRACT

With the development of transportation and communication tools, people found the opportunity to spend their time both in their villages and in the city. In many regions, people strive to increase their welfare by combining the socio-economic advantages of the village and the city. The aim of the research is to reveal positive developments in the welfare levels of those who evaluate the opportunities of the

* Dr. Öğr. Üyesi. Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Sinop/Türkiye. E-posta: sahinhayrettin@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0457-2319.

village and the city together. In this study, participant observation and interview techniques of the ethnographic method were used. In the study, families who migrated from the village to the city but did not break their ties with the village were examined. The population of the research consists of the villages located in the Sivridere area of the Oltu district of Erzurum. These families were observed for ten years and interviews were conducted with family members when deemed necessary. According to the research findings, it is revealed that families benefit from the opportunities of the city, such as the evaluation of income and wealth, employment, more livable housing, health and education, and proximity to public institutions. On the other hand, the way of benefiting from the advantages of the villages; leisure time, usual kinship and friendship relations, natural, safe and quiet life. This new way of life is important in terms of giving families the opportunity to experience the advantages of the village and the city at the same time.

Keywords: Welfare, welfare mix, migration, socio-economic advantage of the village, socio-economic advantage of the city.

Giriş

İnsanlar sürekli olarak refah seviyelerini arttırma gayreti içindedirler. Köylerden kentlere doğru akan göç sadece bir nüfus değişiminden ibaret değildir. Eğitimden sağlığa, ekonomiden kentleşmeye, çevreden sosyal yaşama kadar birçok değişimi de beraberinde getirmektedir. Göç ağırlıklı olarak ekonomik açıdan zayıf olan köylerden güçlü olan belli büyük kentlere doğru olmaktadır. Son dönemde kentlerin sorunlarının artması, köyleri, kırsal alanları ve nispeten küçük kasabaları daha cazip hale getirmiştir. Yeni dönemde insanlar hem kentin hem de köyün avantajlarını birleştirerek yeni yaşam tarzı oluşturmaktadır.

Alanyazının genelde köylerden kentlere yönelen göçler ile göçmenlerin uyum sorunları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında son dönemde kentten köye göçler hususunda da önemli çalışmalar dikkati çekmektedir. Diğer yandan refah üzerine yapılan araştırmalar, refahı genelde devletle ilişkilendirmekte ve insanların kendi oluşturdukları alternatif refah geliştirme pratikleri nadir olarak çalışılmaktadır. Çünkü bu pratiklerin ortaya çıkartılması meşakkatlidir ve bunların ölçüm sorunları bulunmaktadır.

Göç nedenleri ile refah göstergeleri arasında önemi bir bağ olduğu görülmektedir. Çünkü müreffeh yaşama isteği insanların göç etmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Refah göstergeleri içerisinde yer alan iş, kazanç, daha iyi bir barınma yeri, gelir ver servet arttırma, güvenlik, çevresel kalite,

sivil katılım, sosyal bağlar ve becerilerin geliştirilmesi, eğitim ve sağlık olanakları aynı zamanda göç nedenleri arasında yer almaktadır.

Refah görüşünde benimsenen yeni anlayış ve izlenen yeni politikalarla yarım asırdan fazla süredir sosyal politika alanında tek başına olan devletin bu niteliğinin değişmeye başladığı, sosyal refahı sağlamada karma bir yapının önemsendiği bilinmektedir. “Refah karması” denen bu durum sivil, gönüllü ve özel sektörün kamuya sosyal refah sağlamada yardımcı olmasını ifade etmektedir (Özdemir, 2004: 99).

Araştırma ilk bakışta “refah karması” terimi üzerinden kurgulandığı söylenebilir. Ancak bu araştırmada öne çıkan nokta, refah karmasının belirli bir coğrafi alan (kent-köy) üzerinden yorumlanmasına odaklanmaktadır. Refah karması, kent ve köy ilişkisini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Araştırmada iki alan arasında yani hedef ve kaynak bölgede ekonomik ve aidiyet bağı bu araştırmayı diğerlerinden oldukça farklı kılmaktadır. Bu durumu anlatmak için “birleşik küme yapılanması” terimi de yeterli görülmemektedir. Bu terim hedef ve kaynak bölgeyi iki eşit şekilde ele almaktadır. Oysaki kaynak bölge göç edenler için değişmezken hedef bölge (kent) değişkendir. Kişiler köyle irtibatını kesmeden birçok kente göç edebilmekte ve o kentlerde yaşamaktadır. Hedef bölgeye aidiyet hissi azken kaynak bölgeye aidiyet hissi yüksek seyretmektedir.

Yerleşim bakımından kentlerle köylerin avantajlarını birleştirmeye yönelik birçok uygulama mevcuttur. İngiltere, Rusya, Çin, İsrail gibi ülkeler bu yönde çalışmalar yapmıştır. Ülkemizde de bu yönde çalışmalar bulunmaktadır. Köy-kent ve tarım-kent projeleri ilk akla gelenlerdir. Özellikle yeni-kent, uydu-kent, bahçe-kent, tarım-kent, köy-kent vb. şekillerde isimlendirilen kent modellerinde genel amaç köylerde tarımın gelişmesini sağlamak, köylerin sakinliğinden yararlanmaktır. Diğer yandan kentlerde sanayinin gelişmesine karşın nüfusun yoğunlaşmasını azaltmak, yoğunluktan kaynaklı ses, hava, toprak ve su kirliliklerinden kurtulmak hedeflenmektedir (Keleş, 2020: 66-69).

Araştırmada ortaya konan durum, yukarıda sayılan modellerle bazı yönlerden benzerlikleri görülsede önemli bazı farklılıkları da bulunmaktadır. Bu farklılardan ilki, avantajların birleştirilmesinin bireysel olması ve herkese göre farklılık gösterebilmesidir. İkincisi, yeni durumun belirtilen modellerde olduğu gibi plan doğrultusunda ortaya konulmaması, tabii yani kendiliğinden gelişmekte olmasıdır. Üçüncüsü, yukarıda sayılan kent modellerinden farklı amaçlar içermesidir. Bu amaçlar kişiye göre farklılıklar gösterebilmek-

tedir. Dördüncüsü, yeni düzenin oluşmasında aidiyetin önemli bir etken olmasıdır. Bu araştırma çerçevesinde şu hipotezlere cevap aranmaktadır: a. Köy ve kent yaşamının avantajları birleştirilerek refah seviyesi yükseltilebilir. b. Köy ve kentin avantajlarının birleştirilmesi dezavantajlı grupların (özellikle yaşlı, kadın ve çocuklar) yaşamını olumlu yönde etkilemektedir. Araştırmada OECD'nin belirlediği "Refah Göstergeleri Bileşeni" temel alınmıştır.

Refah Göstergeleri Tablosunda refah belirleyiciler olarak şu maddeler sayılmıştır: 1. Sağlık durumu, 2. İş ve yaşam dengesi, 3. Eğitim ve beceriler, 4. Sosyal bağlantılar, 5. Sivil katılım ve yönetim, 6. Çevresel kalite, 7. Bireysel güvenlik, 8. Öznel refah, 9. Gelir ve servet, 10. İş ve kazanç, 11. Barınma (Türe, 2019: 324; OECD, 2011: 6). Bu kriterler araştırma yöresi özelinde incelenmiştir. Araştırmanın örnekleminde ele alınan kişiler, refahı belirleyen kriterler ekseninde gözlemlenmiş; köyde ve kentte hangi kriterlerin karşılandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Refah kavramı ve olgusu oldukça tartışmalı bir konudur. Çünkü insan ölçülemeyen birçok durumdan etkilenmektedir. Yaşam ortamının rahatlığı, komşuları, arkadaşları, akrabaları ile olan ilişkisi, kültürel etkenler, güvenli ortam, çocuk ve yaşlıların günlük hayata katılımı, güvende hissetme vb. birçok nedeni ölçmek oldukça zordur. Araştırma, refah göstergelerinin sayısal niteliğinden daha çok nasıl gerçekleştikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. İki ayrı coğrafi ve sosyal ortamdaki sağladıkları sosyo-ekonomik kazançların etkileri üzerinde durulmaktadır. Araştırma 2000-2021 yılları arasında kapsamaktadır. Çünkü araştırma yöresinde, kent ve köyün avantajlarından birlikte yararlanma bu dönemlerde daha yoğun görülmektedir. 2000 sonrasında karayollarının ıslahı, neredeyse her haneye bir ulaşım aracının girmesi, iletişim araçlarının hızlı gelişimi kent ve köyün fırsatlarını birlikte değerlendirme olanağını artırmıştır.

Araştırmada evren beşeri ve coğrafi olarak sınırlandırılmıştır: Beşeri açıdan çalışma köyden¹ kente göç eden ancak köyüyle bağına da bir şekilde koparmayan kesimi içine almaktadır. Bu kişilerin bazıları, bir dönem terk ettiği köyüne tekrar yerleşirken, bir kısmı kent ve köy olmak üzere iki ikamet yeri belirlemiştir. Bu kişiler genellikle yaz aylarında yaklaşık altı ay köylerin-

¹ 6360 sayılı kanunla büyükşehirlerdeki köylerin statüsü mahalleye çevrilmiştir. 16 Ekim 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Kamu Malı Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 7254 Sayılı Kanun ile mahalleye dönüştürülen köy ve beldelerle ilgili önemli bir düzenleme yapılmıştır. Belli şartları sağlamak ve başvuru yapmak koşulu ile köy ve beldelere kırsal mahalle olma hakkı getirilmiştir.

de ikamet etmeyi tercih etmektedirler. Bunların yanında kentte ikamet edip hafta sonlarını, izin ve tatil günlerini köylerinde değerlendiren aileler de bulunmaktadır. Diğer yandan çalışma coğrafi alanı Türkiye'nin mikro bir bölgesini kapsamaktadır. Bu açıdan araştırmanın coğrafi evreni esas olarak Erzurum ili Oltu ilçesi Sivridere mevkiidir. Bu bölgeden çalışma eksenini itibarıyla göçler daha çok Erzurum merkezine ve Oltu ilçesine olduğu için evren bu kentleri de içine almaktadır. Sivridere mevkiinden Oltu ve Erzurum kent merkezilerine göç edenlerin göç süreçleri, izin ve tatillerini nasıl değerlendirdikleri, köyde ikamet eden akraba, arkadaş ve komşuları ile ilişkileri on yıl (2011-2021) gözlemlenmiş, gerekli görüldükçe ilgililerle mülakatlar yapılmıştır. Araştırma verileri 2020 yılı öncesinde toplanmaya başlandığı için geçmişe dönük etik kurul raporu alınmamıştır ancak araştırma etiğine uyulmuştur.

1. Refah ve Refah Göstergeleri

“Refah”, sözlük anlamı itibarıyla, “bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşama” anlamına gelmektedir (URL-1). Kökeni Arapça olan kavramın Türkçe karşılığı “gönenç”tir (URL-2). Özellikle modern dönem ve sonrasında refah kavramı devlet ile anılmaktadır. Refah devleti; 1940'larda, devletin, insanların barınma, sağlık, eğitim ve asgari düzeyde bir gelir elde etme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetleri ve yardımları sunan sosyal güvence sistemleri aracılığıyla bir refah ortamı sağlamakta başlıca sorumluluğu üstlendiği durumları tarif etmektedir (Marshall, 1999: 615).

Batı'da 20. yüzyıl boyunca, sosyal refah hizmetlerinin görece etkin bir şekilde sunulduğu söylenebilir. Sosyal refah sağlayan devletin bu işlevi, küreselleşmenin gerçekleşmesi ve liberal felsefenin önem kazanmasıyla birlikte zayıflama sürecine girmiş ve “refah karması” olarak adlandırılan diğer bazı kurumlar (sivil sektör, gönüllü sektör, özel sektör ve dinî kurumlar) sosyal refah sağlamada devlete yardımcı olmaya başlamıştır (URL-3). Refah devleti anlayışının egemen olmasından önce bu boşluğun daha çok aile, akraba, arkadaş, köy cemaati, kent cemiyeti, vakıflar, dini kurumlar vb. tarafından doldurulduğu bilinmektedir. Çoğu toplumda bu kurumlar hasta, engelli, yoksul ve kimsesizler gibi kendi kendine yetemeyen dezavantajlı kesimleri koruyup kollamışlardır.

Aile, günümüzde dezavantajlı bireylerin korunup kollanması açısından hala en etkin kurum olarak varlığını sürdürmektedir. Bireylerin yoksulluk ve yoksulluk sorununa aile içinde çözüm bulunamazsa devreye akraba, cemaat, arkadaşlık kurumu, sivil toplum örgütleri ve resmi kurumlar devreye

girmektedir. Geleneksel niteliklerini kaybetmemiş toplumlarda, hasta ve yatalak bireylerin, öksüz ve yetimlerin ve özellikle yaşlıların korunup kol- lanması ailenin diğer bireyleri açısından bir yükümlülük olarak görülmekte- dir Her ne kadar geleneksel toplumların ya da bir toplumdaki aile kurumu- nun, gelişmiş refah devletlerine nazaran refah hizmeti sağlama potansiyeli çok sınırlı bir düzeyde de olsa, sosyal hizmetlere bütçesinden çok sınırlı bir kaynak ayırabilen ülkelerde, aile kurumunun sahip olduğu böylesi bir sosyal fonksiyon, toplumsal huzur ve refah açısından önemlidir (Özdemir 2004, 104-105). Refah sağlayıcıları her ne kadar bir birlerinin yerini zaman zaman alsalar da genelde temel fonksiyon ve sosyal refah fonksiyonlarını yerine getirmesi bakımından farklılıklar görülebilmektedir. Aşağıdaki tabloda bu durum özet şekilde gösterilmektedir.

<i>Sosyal Politika Kurumları</i>	<i>Türleri</i>	<i>Temel Fonksiyonları</i>	<i>Sosyal Refah Fonksiyon- ları</i>
Sivil Sektör	Aile, akraba, arkadaş, komşu	Üreme, sosyalleş- me, koruma, dost- luk, manevi destek	Bağımlı aile üyelerinin bakımı, aile içi mali des- tek
Din	Dini kurumlar	Ruhi gelişme	Bağlılarına refah, sağlık, eğitim, sosyal hizmetler sağlamak ve danışmanlık hizmetleri
Gönüllü Sek- tör	Gönüllü kuru- luşlar, gruplar	Karşılıklı yardım, insan sevgisi, yar- dımseverlik	Kendi kendine yardım, gönüllülük, topluma yönelik sosyal hizmetler
Kamu Sektörü	Merkezi yöne- timler ve yerel yönetimler	Toplumsal amaç- larla kaynakların yönlendirilmesi ve dağıtılması	Yoksulluğun önlenmesi, ekonomik güvenlik, sağ- lık, eğitim ve konut hiz- metleri
Özel Sektör (Piyasa)	Üreticiler (işlet- meler) ve tüketi- ciler (aileler)	Mal ve hizmetlerin değişimi	Mal ve hizmetlerin ticari sosyal refahı
İşyerleri	İş organizas- yonları	İstihdam	Ödenekler

Tablo 1. Sosyal Refah Sağlayan Kurumlar ve Fonksiyonları (Gilbert & Terrell, 1998'den akt. Özdemir, 2004).

Yukarıdaki tabloda insanların ihtiyaç duyduğu alanlarda refah sağlayı- cılarından nasıl faydalandığı görülmektedir. Özellikle gelir sağlanmasında ve sosyal ihtiyaçların giderilmesinde refah sağlayıcıların önemli görevler

üstlendikleri bilinmektedir. Araştırmada temel alınan refah göstergesi OECD tarafından ortaya konulmuştur. Bu bileşenlerin alt başlıkları ilgili kaynaktan görülebilir. Araştırmada bu bileşenlerin araştırma yöresinde uygulanış biçimi ve kent-köy yerleşim yerleri birlikte ele alınarak refahın artmasına nasıl katkı sağladığı tartışılmaktadır. Yukarıda verilen OECD refah göstergesinin bileşenleri, araştırmada esas alınmış ve alt başlıklar halinde incelenmiştir. Göstergelerin niceliğinden daha çok niteliği üzerinde durulmuştur. Araştırmada iki ayrı yerleşim alanında (kent ve köy) gerçekleşen yaşam süreçleri ön planda tutulmuştur. Böylece inşaların çeşitli yerleşim alanlarını kullanarak nasıl refahlarına katkı sağladıkları ortaya çıkarılmaktadır.

2. Refah Göstergeleri Bakımından Kentin ve Köyün Sosyo-Ekonomik Avantajları

Refahı artırmak için yapılan çabaların çoğunda pergel tarzından bahsedilebilir. Avcı-toplayıcı, tarımcı ve sanayileşmiş toplumların her birinde bu durumun izlerini görmek mümkündür. Avcı-toplayıcı dönemde kadınların pergelin sabit tarafını, erkeklerin hareketli tarafını oluşturduğu, üstlendikleri roller bakımından değerlendirilebilir. Bu durum tarım toplumunda da bariz şekilde görülmektedir. Erkeklerin daha çok dışardan kadınların olduğu merkezi yere yiyecek ve giyecek hammadde taşıdığı bilinmektedir. Evler daha çok kadının bulunduğu yerdir ve ailenin ana merkezi olarak kadın kabul edilir. Böylece pergelin sabit ayağı bu şekilde değerlendirilir. Tarım toplumuna geçişle kadının ana merkezdeki konumu devam etmiş ancak kadının bu merkezdeki hâkimiyeti ailenin yaşlı üyeleriyle de paylaştırılmıştır.

Türkiye’de sanayileşme nedeniyle yaşanan göç sürecinde kadın, yaşlı ve çalışamayacak kadar genç üyeler merkezde kalmaya devam etmiş, çalışabilir durumdaki ailenin genç erkek üyeleri ailenin refahını artırmak için pergelin hareketli tarafı olarak kentlere göç etmiştir (gurbete gitmiştir). Gurbet döneminde erkeklerin dışardan getirdiği kazançlar, ailenin refahını artırmada kullanılmıştır. Kadınların erkeklerle beraber kente göç etmesi ile pergelin sabit tarafında yani merkezinde önemli değişimler olsa da yaşlıların köyde kalması, sahip olunan topraklar kent ve köyün arasında kurulan pergel tarzı ilişkilerin devamını sağlamıştır.² Köy ve kentin avantajları OECD tarafından belirlenmiş refah göstergeleri başlıkları altında değerlendirilmiş

---

² Kent ve köyün avantajlarını bir araya getirme çabası, “anadan” ve “yardan” vazgeçilmeksizin, bu iki değeri bir arada tutarak oluşturulan yeni yaşam tarzının göstergesi olarak değerlendirilebilir. “Ana” daha çok köyün yerini, “yar” ise kentin yerini tutmaktadır. Asıl yaşam yeri kent olsa da köyden de vazgeçmeleri söz konusu değildir.

ve çalışmanın çerçevesi böylece çizilmiştir. Bu göstergeler şunlardan oluşmaktadır:

Yaşam Kalitesi: 1. Gelir ve servet: a. Kişi başına hane halkı net düzeltilmiş harcanabilir geliri, b. Kişi başına hane halkı finansal net serveti 2. İş ve Kazanç: a. İstihdam oranı, b. Uzun süreli işsizlik oranı 3. Barınma: a. Kişi başına oda sayısı, b. Temel olanaklara sahip konut

Fiziki Durum: 1. Sağlık durumu: a. Doğumda yaşam beklentisi, b. Kendi bildirdiği sağlık durumu, 2. İş ve yaşam dengesi: a. Çok uzun saatler çalışanlar, b. Boş zaman ve kişisel bakıma ayrılan zaman, c. Çocuklu kadınların istihdam oranı, 3. Eğitim ve beceriler: a. Eğitim kazanımı, b. Öğrencilerin bilişsel becerileri, 4. Sosyal bağlantılar: a. Başkalarıyla iletişim, b. Sosyal ağ desteği 5. Sivil katılım ve yönetim: a. Seçmen katılımı, b. Kural koyma konusunda danışma 6. Çevresel kalite: Hava kirliliği 7. Bireysel güvenlik: a. Kasıtlı cinayetler, b. Kendinden bildirilen mağduriyet 8. Öznel Refah: Yaşamdan memnuniyet.

Araştırma yöresinde yukarıda sıralanan başlıklar incelenmiştir. Gözlem ve mülakatlar neticesinde köy ve kentin avantajlarının neler olduğu otaya konulmuştur. Bu avantajlarının nasıl birleştirildiği ve kişilerin refahına olan katkıları irdelenmiştir.

2.1. Gelir ve Servet

Gelir ve zenginlik insanların tüketim ihtiyaçlarını gidermede, tüketim dengesi sağlamada, eğitimine katkı sunmada, sağlıklı ve güvenli yaşamada, saygınlık kazanmada, kendini gerçekleştirmede önemli görülmektedir. Araştırmaya konu olan yörede gelir; kentlerde aldıkları ücret, maaş, ikramiye, sosyal yardım, sosyal sigorta ve devletçe bakılma (Oral, 2011: 38) ve toplumsal dayanışma sonucu elde edilen kazançlardan oluşmaktadır. Köylerde kentlerden farklı olarak ücret, maaş, ikramiye nadiren görülmektedir. Daha çok çalışmaları karşılığında aynı olarak kazandıkları ön plana çıkmaktadır. Diğer yandan kente nazaran köyde toplumsal dayanışma sonucu daha fazla gelir elde edilmektedir. Aynı olarak en fazla ekmek, peynir, yağ, yoğurt, süt, et, patates, fasulye, mısır vb. gıda ürünleri tarlalarda çalışılarak ve hayvanların bakımı yapılarak elde edilmektedir. Bu mallardan kentte yaşayan akrabalarına göndermektedirler.

Zenginlik bakımından konut, arazi ve makine değerlendirilebilir. Konut bakımından daha çok kentte konut sahibi olmak önemli görülmektedir. Çünkü köyde yapılan konutların kullanım değeri bulunmasına karşın kentlerde değişim değeri söz konusudur. Diğer yandan kent konutlarının altyapı-

larının daha düzenli olması, kent hizmetlerinin (eğitim ve sağlık başta olmak üzere) vazgeçilemez olması asıl mesken olarak kent konutlarının görülmesini sağlamaktadır. Çoğu kişi kentlerde konut sahibi olmayı öncelikle görmektedir. Köylerde sonradan yapılan konutların genel amacı yazlık olarak değerlendirme üzerinedir. Benzer durum arazi ve makineler için de geçerlidir. Köy için alınan tarla, bahçe, traktör vb. kullanım amaçlı ve tüketim olarak değerlendirilir. Oysa kentte alınan otomobil ve arsa öncelikle yatırım amaçlıdır. Gelir ve zenginlik bakımından kent ve köy alanları beraber kullanılmaktadır. Ancak gelir ve zenginliğin asıl kaynağı kent olarak değerlendirilebilir. Çünkü elde edilen gelirin büyük miktarı kentle ilişkilidir. Köyde elde edilen gelir ek olarak görülebilir.

2.2. İş ve Kazanç

İş ve kazanç bakımından araştırma yöresinde kentin belirgin şekilde esas kabul edildiği görülmektedir. Ekonominin nabzının kentlerde atması, ticaretin ve sanayinin kentlerde yoğunlaşması kentte bulunan kişilerin iş bulma ve kazanç sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Köyde esas kazanç teşkil edecek işte çalışmak oldukça yorucu ve verimsiz olarak değerlendirilir. Tarla alanlarının bölünmüş ve yetersiz olması, geleneğin toprak üzerindeki hâkimiyeti sonucu işletme biçimine geçilmemesi ve pazar bulmanın zorluğu makine ile tarım yapılsa dahi verimli sonuç elde etmeye engel teşkil etmektedir. Çünkü böyle tarım yapmanın maliyeti oldukça yüksektir.

Kentte bulunan asıl işin yanı sıra köylerde yapılan ek işler kazancı artırmakta ve bu durum insanların kendini gerçekleştirmesine, topluma faydalı olmasına, beceri ve yetenek kazanmasına olumlu katkı sağlamaktadır. Köyle olan bağlar işsizlik anlamında olumlu katkı sağlamaktadır. Köyde çalışmak isteyen herkese iş bulunmaktadır. Ücret karşılığı olmadan birçok iş yapmanın her zaman yolu açıktır. İşsiz kalanların hayatlarını idame ettirebilme olanağına sahip olması, işsizliğin birçok sosyo-psikolojik etkilerinden kurtulmalarını sağlamaktadır. Köylerde işsiz kalanın aynı kazanç elde edebilmesinin yanı sıra aile ilişkileri kuvvetli olduğu için geçinme maliyeti ailede çalışanlara dağıtılarak tüketim ihtiyaçları önemli oranda karşılanmaktadır.

Çalışanların tatil ve izin günlerinde, ek olarak köyde çalışmalarını çalışma hayatı bakımından iş rotasyonu olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar ikinci bir işte çalışmak iş hukuku bakımından olumlu karşılanmasa da çalışanlar bakımından iş rotasyonu olarak görülebilir. Çünkü iş rotasyonunun amaçladığı bazı hedeflere ulaşıldığı söylenebilir. Özellikle kişisel gelişim ve öğrenmeyi sağlamada, monotonluğu gidermede, sosyal iletişim alanını

genişletmede, motivasyon ve iş tatmini sağlamada (Şermet, 2009) olumlu sonuçları gözlemlenmiştir. Köyle olan bağlantılar ağ ilişkisi kurularak kentte iş bulmada avantaj sağlamaktadır. Özellikle akraba olanlar yakınlarına iş bulabilmek için çaba sarf etmektedir. Bu çaba sonucunda birçok kişinin iş bularak göç ettiği bilinmektedir.

Köy ve kent arasında sürekli gerçekleşen bağın bazen insanları rahatsız eden durumları da söz konusudur. Köylerde, sürekli gözetlenme hissi, sürekli aynı soruların sorulması, başarısızlık durumlarının sürekli olarak dile getirilmesi vb. nedenlerden insanlar rahatsız olabilmektedir. Diğer yandan, köyden kente göç edenler, kentte ilk işe başladığında ağır, tehlikeli, güvencesiz işler yapmaktadır. Zamanla bu işlerden diğer işlere yönelme söz konusudur. Köyden kente göç ettikten sonra kentte beş yıl çalışmış kişilerin daha az çalışma saati ile daha hafif, tehlikesiz, güvenceli ve kısmen yüksek ücretli işlerde çalıştıkları görülmektedir. Kent ve köylerin avantajları birlikte düşünüldüğünde iş bulma yeri olarak genelde kentler görülmektedir. Çalışma çağındaki insanlar kentlerde işe girmekte ve kentte yapmış oldukları işi asıl iş olarak değerlendirmektedir. Köydeki işler daha çok ek iş olarak değerlendirilmekte ve kent ve köyün sosyal dokusunun birlikte yürütülmesi düşünülmektedir.

2.3. Barınma

Barınma yerinin ailenin ihtiyaçlarını karşılaması bakımından değerlendirildiğinde, konutların genişliği ve işlevi önemli yere sahiptir. Konutların geniş olması insanların sağlığını, çalışma verimini, yaşama konforunu önemli ölçüde etkiler. Diğer yandan konutların yeme-içme, ısınma, uyuma, temizlenme, oturma vb. birçok işlevi bir arada yürüttüğü yer olarak değerlendirilir. Bu yüzden her bir işlev için gerekli araç ve gereçlerin bulunması konutun refah göstergelerinde önemli yeri bulunur. Araştırma yöresindeki köylerde, geçmişte konutların³ işlevi ve genişliği bugün olduğundan farklıdır. Özellikle kış aylarında çok işlevli olmasına karşın yaz aylarında işlevi olduk-

---

³ Geleneksel dönemde evlerin geneli avlu ve odadan oluşmaktadır. Taş duvarları çamurdan harçla inşa edilmiştir. Bazı duvarlarda ise ağaç kullanılmıştır. Ağaçlar belli sistemle üst üste getirilmekte, üzerleri çamurla sıvanmakta ve sonra üzeri kireçle boyanmaktadır. Evlerin ön cepheleri taşla örülürken arka ve yan cepheleri ağaçla yapılmaktadır. Ağaçla yapılan duvarlar daha uzun dayandığından bahsedilebilir. Çünkü çamurla yapılan taş duvarlar ağaca göre daha kısa zamanda birbirinden ayrılmaktadır. Duvarların dayanıksız olması evin tavanının (keran) duvarlardan bağımsız yapılmasını gerektirmiştir. Evin duvarı yıkılsa da evin tavanı sağlam kalabilmektedir. Böylece daha uzun ömürlü yapılar inşa edilmekte ve aynı zamanda can kaybı yaşanmasının önüne geçilmektedir.

ça düşüktür. Soba kullanılmadan önce duvarlara gömülü ocaklar aracılığı ile ısınmakta ve bu da yakıt tüketimini oldukça artırmaktadır. Yakıt tüketiminin fazlalığına karşılık yeterli ısı sağlanamamaktadır. Diğer yandan çok yakıt tüketildiğinden ailede yakıt temini için sürekli çalışmak gerekmektedir.

Geçmiş dönemde köylerde, ısıtmanın zorluğu konutların genişliğinde önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Konutlar 30-40 metrekare civarında alana sahiptir. Her evli çift için bir konut bulunmaktadır. Çocuklar genelde dede-ninenin konutunda gecelemeaktadır. Yemekler genelde dede-nenenin bulunduğu konutta pişirilmekte ve beraber aynı yerde yenilmektedir. Neredeyse her konutun bir avlusu bulunmaktadır. Avluda evin işlerinde kullanılan araç ve gereçler bulundurulur. Bu araç gereçlerden en çok görülenler uyuma, mutfak ve temizlik eşyalarıdır. Köylerde yapılan incelemeler neticesinde üç farklı konut tipine rastlanmıştır. 140 yıl öncesinde yapılmış konutlarda tavan, taban, yapı harcı önemli farklılıklar arz etmektedir. Taban toprak, tavan ağaç ve yapı harcı genelde çamur, duvarlar genelde ağaç ve taş malzemelerden yapılmıştır. Sergi olarak hasır, kilim ve nadiren halı kullanılır. 1970'li yıllarda yapılan konutlarda temel plan aynı olsa da tavan, taban ve yapı harcı farklılaşmış; çimento, kireç, saç kullanılmıştır. Özellikle 2000'li yıllarda yapılan konutlarda ise köy konutları kent konutlarına benzetilmiştir. Avlusu, mutfak, lavabosu, birkaç odası olan konutlar inşa edilmiştir.

Köylerde yaz aylarında daha çok zaman geçirilmektedir. Konutların yaz aylarında ısınma sorunu olmadığından ve insanlar dışarda çok zaman geçirdiğinden dolayı konutların çok işlevsel olması gerekmektedir. Köyde bulunan konutlar genelde tek katlı ve müstakil olduğundan konutları kalorifer sistemiyle ısıtmak oldukça maliyetlidir. Bundan dolayı insanlar kış aylarında zamanlarını kentlerde geçirmekte ve gerekli görürlerse köye gitmektedirler. Bazı kişiler kış aylarında da köyde yaşamlarına devam etmektedir. Bu kişilerin en önemli özelliği hayvan sahibi olmalarıdır. Hayvanların her gün en az bir kere su içmeleri, yemlenmeler ve yerlerinin temizlenmesi sahiplerini köye bağlı kılmaktadır. Çoğu zamanını kentte geçiren için köydeki konutun anlamı, köye gidince asgari anlamda barınma ihtiyacına cevap vermesidir. Kişilerin önceliğine göre köydeki konutlar bazen çok geniş ve işlevsel olabilir. Geleneksel yaşamını devam ettirenler ise, elindeki servete göre konutunu işlevsel hale getirmektedir.

Araştırma yöresindeki köylerde, insanlar istedikleri zaman kolaylıkla konut sahibi olabilmektedir. Çünkü arsa fiyatları düşüktür ve birçok prosedür onlar için geçerli değildir. İnsanlar kendi arazilerine istedikleri an konut

yapma imkânına defacto olarak sahiptir. Bu konutların değişimi söz konusu olmadığından yapılan her masraf tasarruftan çok tüketim olarak değerlendirilir. İşlev bakımından kent konutları köydeki konutlardan daha öndedir. Özellikle ısıtılma bakımından büyük üstünlüğe sahiptir. Diğer yandan kentlerdeki konutlarda oda sayısı ve alanları daha fazladır. Beyaz eşya olarak adlandırılan konut araç gereçleri kentlerde daha yaygındır. Özellikle bu araç ve gereçlerin kadın refahında önemli yeri vardır.

Kentlerde bahçeli evlerde oturma maliyetinin yanı sıra başka sorunları da bulunmaktadır. Özellikle komşuluk ilişkileri çok zayıf görülmektedir. Komşuların farklı kültürlerde olması, var olan birkaç komşunun da ilişkileri geliştirmek bakımından engel olduğu söylenebilir. Komşuluk ilişkileri iyi olsa bile aynı yerde sürekli yaşam insanların farklı yer aramalarına sebep olabilmekte ve insanlar değişim istemektedirler. Bu yüzden, kent ve köy yaşamı birleştirilerek farklı alanlarda barınma imkânları doğmaktadır. Kent ve köyün sosyo-ekonomik avantajları beraber düşünülünce kentlerdeki konutların asıl işleve sahip olduğu köylerdeki konutların ise yazlık ve tatil yeri olarak değerlendirildiğinden bahsedilebilir. Ancak kuşaklar arası bir dayanışma göz önüne alındığında her iki yerde bulunan konutun da önemli olduğu söylenebilir.

2.4. Sağlık Durumu

Toplumun sağlık düzeyi ile ekonomik gelişmişlik arasında yakın ve karşılıklı bir nedensellik ilişkisi vardır. Sağlık hizmetleri ve eğitim, refah devleti uygulamaları altında birbirlerini desteklemekte ve sosyal koruma anlamında tamamlayıcı unsurlar olarak görülmektedir (Koçak, 2011: 70). Refah göstergelerinde ele alınan doğumda yaşam beklentisi ve kendi bildirdiği sağlık durumu önemli olsa da kent ve köyün avantajlarını birleştirmede sağlık kurumuna ulaşabilme ve sağlık kurumundan memnun olma durumları öne çıkmaktadır. Refah göstergelerinde yer alan doğumda yaşam beklentisi Türkiye genelinde olduğu gibi bu yörede de kadınların lehine yüksektir. Sağlık kurumlarına ulaşma ve sağlık kurumlarından memnun kalma durumları önemlidir. Çünkü insanlar sağlık kurumlarından daha iyi yararlanabilmek için kenti tercih etmektedirler. Araştırma yöresinde hastaların hastaneye ulaşması oldukça kolaydır. Acil durumlarda ilçe hastanesinden gelen ambulansla hastalar hastaneye götürülmektedir. Gerekli görülürse il merkezinde bulunan hastanelere nakledilmektedir.

Kentteki konutların sıcak ve işlevsel bakımdan daha kullanışlı olması, konutların kendi çocuklarına ve hastaneye yakın olması yaşlılar için avantaj

sağlamaktadır. Çocuklarının ve hastanenin kentte olması yaşlıların kentte yaşamasında önemli bir neden olarak görülür. Yaşlıların hastaneye tek başlarına gitmeleri oldukça meşakkatlidir. Çünkü hastalıkları⁴ ve yaşlılıkları başkasından yardım almadan sağlık kuruluşuna gitme olanağını azaltmaktadır. Başkasından yardım alma durumu göz önüne alındığında yaşlıların kentte yaşaması daha makul görülmektedir. Çünkü çocukları genelde kentte yaşadığı için yaşlıların sağlık sorunları ile baş etmesinde de önemli yardımları olmaktadır.

Özellikle çevresel kirliliklerin az olduğu köylerde, nefesle ilgili hastalığı bulunanlar daha konforlu hayat yaşamaktadırlar. Yaşlılar bakımından önemli görülen dışarı çıkma, kısa süreli yürüyüş yapma, zihinsel bakımından çocukluğunun geçtiği yerlerde bulunmanın verdiği neşe vb. durumlar kişilerin yaşam kalitesinde olumlu değişimlere sebep olmaktadır. Sağlık bakımından bazı durumlarda köy önemliyken bazı durumlarda kent önemli görülmektedir. Araştırmaya konu olan kişilerin hem kentte hem de köyde yaşam yerleri olduğu için her ikisinden de yararlanabilmektedirler. Sağlık konusunda, özellikle yaşlıların köy ve kent arasındaki sıkı ilişki sayesinde olumlu yönde fayda gördüklerinden bahsedilebilir.

2.5. İş ve Yaşam Dengesi

İş ve aile aktiviteleri endüstri devriminden sonra farklı yerlerde, farklı zamanlarda, farklı insan grupları ve farklı davranış kuralları ile gerçekleştirilmiştir. İş yaşam dengesizliği, bireylerin tutum ve davranışlarında önemli değişikliklere ve olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu nedenle çalışanın iş yaşamı ve ev yaşamı arasında bir denge kurma arzusu kaçınılmaz hale gelmektedir (Akın vd., 2017: 113). İş ve yaşam dengesini sağlamak için bireyler ve kurumlar çeşitli çözüm yolları aramaktadır. Çünkü iş ve yaşam dengesini sağlamak hem birey hem de kurumlara fayda sağlamaktadır. Bunlar; a. Yaşam kalitesini ve ruhsal sağlığı geliştirmektedir. b. Bireyin toplum huzuruna katkısını artırmaktadır. c. Verimliliği artırmaktadır. d. Çalışanın moralini olumlu yönde etkileyerek çalışanın organizasyona bağlılığını artırmakta ve işgücü devir oranını düşürmektedir. e. Çocukların sağlıklı yetişebilmesini bakımından önemlidir (Özen Kapız, 2002: 139-141). İş-yaşam dengesinde nesnel göstergeler olarak çalışma saatleri, boş zaman ve aile rolleri öne

---

⁴ İnsanların kentte yeterli hareket edememesi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Şeker, tansiyon, kolesterol vb. hastalıkların yaşlılarda görülme oranı oldukça yüksek seyretmektedir. Köye dönenlerin çoğunda bu durum daha yönetilebilir görülmektedir. İnsanların köyde hastalıkları ile baş etmede kendilerini daha güçlü hissettikleri gözlemlenmiştir.

çıkılmaktadır (Akin vd., 2017, 115). Bu konu başlıklarının katılımcılardaki yansımaları iş-yaşam dengesini yorumlamakta fayda sağlamaktadır.

Kentlerde çok uzun çalışma saatlerinden bahsedilebilir. Yoksul çalışan durumundan orta düzeyde çalışan seviyesine geçebilmek için çoğu insan kentte birkaç iş yapmaktadır. Bu durum köyden kente göç eden birçok kişide görülür. Gerek özel sektörde, gerek kamu kurumunda işçi statüsünde çalışanların birçoğu başka işler yapmaktadır. Bu işler arasında en çok apartman sorumluluğu (konut kapıcılığı), inşaat işleri, taşıma işleri vardır. Kentte çalışan çoğu kişi köye gittiklerinde de birçok iş yapmaktadır. Ancak köyde yapılan işler daha çok hobi maksadı veya geleneğin devamı niteliğini taşımaktadır. Böyle olunca gelirden daha çok başka amaçlar güdülmektedir. Bu durum uzun çalışma saatleri arasında değerlendirilmeyebilir. Gelenek anlayıştan esinlenen çoğu insan boş zamanını ikincil işlerini yaparak değerlendirmektedir. Birçok kişi ise boş zamanını ibadetle geçirir. Gençler daha çok boş zamanlarını televizyon ve internette geçirir. Bu durum kuşak çatışmasında önemli bir yere sahiptir. Köylerde toplu halde bulunan büyük ailenin en büyük çatışma alanı genelde internet bağlantılı telefonlar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Özellikle köylerden göç etmiş kadınların kentte istihdama katılım oranlarının düşük olduğundan bahsedilebilir. Gelenek tarafından erkeğe yüklenen ailenin mali yükümlülüğünü taşıma görevi, erkek tarafından yerine getirilemediği durumlarda kadınların birçok yerde çocuk bakıcılığı ve temizlik işleri yaptığı görülmektedir. Diğer yandan memur olan kadınların çocuğunu doğurduğu ve bakımını yaptığı dönemlerde sürekli izinlerden yararlandığı gözlemlenmiştir. Köylerden göç etmiş kadınların sosyal etkinlikleri oldukça fazladır. Gerek büyük aile içerisinde yer alan kişilerin birbirlerinin evine gitmesi gerekse altın ve sohbet günleri kadınları oldukça sosyal kılmaktadır. Bu günlerde davet eden kişiler çok çalışmış olsa da davet edilenler oldukça keyifli zaman geçirdiklerini söylemiştir.

Kadınları her yerde kayıt dışı çok miktarda iş beklemektedir. Hem gelenek hem modern toplumda kadınların işleri genelde evde yoğunlaşmaktadır. Kadınların işlerinin risk ve tehlike yönünden düşük seviyede olması iş yoğunluğunu kısmen hafifletmektedir. Göç eden kadınlar kentlerde yeterli miktarda sosyal aktiviteye katılamamaktadır. İstihdamları kısıtlıdır. Katıldığı sosyal aktivitelerde hemşerileri birinci planda görülmektedir. Hem kentte hem köyde neredeyse aynı kişilerle iletişim halindedir. Çocukların kentlerde arkadaş çevreleri olsa da aile ilişkileri ve oyun alanları yetersizdir. Çocuklar tatillerde köye giderek geniş oyun alanlarından faydalanmakta, hayvanları

ve bitkileri tanımakta ve büyük anne-babalarıyla eğlenceli vakit geçirmektedirler. Yaşlılar bakımından ise çocuk ve torunlarının köye gelmesi, birlikte zaman geçirmesi çok önemli görülmektedir. Yaşlılar, ailenin bir araya gelmesi ile yalnızlıklarından kurtulmakta ve muhtaçlıkları giderilmektedir. Sonuçta ailelerin iş ve yaşam dengesinin oluşmasında kent ve köylerin birlikte değerlendirilmesinin olumlu katkıları her aşamada görülmektedir.

2.6. Eğitim ve Beceriler

Eğitimin ekonomik büyümeyi olumlu etkilemesi artık tartışmasız bir konudur. Bunun yanı sıra ekonomik büyümeden daha geniş bir kavram olarak ekonomik kalkınma, toplum refahı gibi kavramlar son yıllarda daha çok kabul görmektedir. Eğitim refah göstergesi oluşturulurken dikkat edilen noktalar; eğitime giriş, eğitimin kalitesi ve beşeri sermayedir. Eğitime girişte incelenen alt konular; brüt orta öğretim okullaşma oranı, brüt ilköğretim okullaşma oranı, net ilköğretim okullaşma oranı, kız/erkek okullaşma oranlarıdır. Eğitimin kalitesinde, öğrenci/öğretmen oranları önem arz etmektedir. Beşeri sermayede ise; orta öğretim mezunu çalışan sayısı, yükseköğretim mezunu çalışan sayısı ile çalışanların eğitim seviyeleri esas alınan noktalar dır (Akar, 2015: 38). Kişilerin iyi eğitim almaları sonucunda ücretleri, iş bulma olasılıkları, uzun yaşamları, sağlık durumları, siyasette ve yaşadıkları toplumda aktiflikleri olumlu yönde etkilenmektedir (OECD, 2011: 24). Bu sebeplerden insanlar iyi bir eğitim almak istemektedir. Köyden kente göç eden orta yaş insanların çoğu çocuklarının dönemin şartlarına göre daha iyi eğitim alabilmesini oldukça önemsemektedir.

Köylerde taşıma usulüyle eğitim veren ilkokul ve ortaokullar bulunmaktadır. Bu okulların birçok eksikliğinin olduğu bilinmektedir. Bu durum annelerin dikkatini çektiğinden kentin eğitim fırsatlarını değerlendirmek için kente göç etmektedir. Modern dönemin çalışma şartlarına en uygun eğitim kentlerde verilmektedir. Kentler bu yönüyle daha iyi bir eğitim almak isteyenlerle doludur. Eğitim için kentlerde mahalleler ve okullar ön plana çıkmaktadır. Birçok aile daha iyi eğitim alacakları mahallelere yerleşmektedir. Diğer yandan yaşadıkları mahallede istedikleri okul olmaması durumunda okul servislerinden yararlanmaktadır. Eğitim ve beceriler yönünden kent ve köyün avantajları göz önüne alındığında kentin üstünlüklerinin oldukça fazla olduğu görülür. Eğitim için aileler kenti tercih etmektedir. Eğitim bakımından köyün yeri ise daha çok yaz aylarında çocukların ve gençlerin eğlenip eğitim dönemine hazırlık yapmaları açısından önemli görülebilir. Diğer yandan sanal dünyadan gerçek dünyaya adım attıkları yer olarak değerlendirilebilir.

2.7. Sosyal Bağlantılar

Sosyal ilişkiler, ağlar ve değerler sosyal gelişmenin ve kalkınmanın önündeki engeller olarak değil, destekleyen faktörler olarak görülür. Geleneksel toplumlardan gelen veya modern toplumların var ettiği ilişki, ağ ve değerlerin kalkınma çabalarına katkı sağladığı söylenebilir. Sosyal sermayenin diğer sermaye türleri gibi bireysel, örgütsel, bölgesel ve toplumsal beklentileri, dayanışmayı, bütünleşmeyi, verimliliği ve kalkınmayı besleyen kaynak olarak değerlendirilebilir (Şan ve Şimşek, 2011: 105). Sosyal bağların dışsallıkları olumlu ve olumsuz yönde kişileri etkileyebilir. Olumsuz yönde eşitsizlik, imtiyaz ve özgürlük kaybı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hastalıklar olarak görülen nepotizmi, kronizmi, yolsuzluğu, suçu, baskıyı, çıkar gruplarını, dışlamayı besleyebilir. Diğer yandan dayanışmayı, aileyi, dostluğu, sempatiyi, işbirliğini, güveni, norm ve değerlerin sürdürülmesini, kültürün yaşatılmasını sağlayabilir (Kitapçı, 2017). Özellikle sanayileşme ve modernleşme ile insanlar yalnızca mekânsal anlamda köylerden kentlere göç etmekle kalmayıp zihinsel anlamda gelenekten koparak modern topluma geçiş yapmıştır. Bu durum birçok araştırmada işlenmiş ve farklı tanımlamalarla açıklanmıştır. En çok bilinenleri cemaat-cemiyet, basit toplum-karmaşık toplum, mekanik toplum-organik toplum, kutsal toplum-laik toplum vb. olarak sıralanabilir (Turut ve Özgür, 2018: 1). Sosyal bağlantıların bu sancılı geçiş süreci ile baş etmede önemli etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Araştırma yöresinde mekânsal olarak değişimin sancısından daha fazla zihinsel değişimin sancıları gündemde bulunmaktadır. Günlük iletişim sırasında ortaya çıkan konuşmaların konusu genelde zihinsel değişim üzerine odaklanmaktadır. Kıır-kent, geleneksel-modern ve yaş farklılıklarından kaynaklı çok fazla çözülmemiş mesele bulunmaktadır. Bu meselelerin çoğu geçiştirilmektedir. Bu geçiştirme bilinçli olarak zamana yayılır. Geçiştirilemeyen her bir mesele küsmeye, tehdit ve şiddet olarak sonuçlanabilir. Değişimden kaynaklı çoğu mesele sosyal bağlantılarla daha kolay geçiştirilebilir. Akraba, komşu, aile vb. vasıtasıyla sürekli iletişim halinde olunarak daha kaliteli zaman geçirilmesi söz konusu olmaktadır. Bir tarafıyla kentte, gözetlenme hissinden kurtularak özgür hissetme olanağına sahipken, diğer yanıla kentin sorunları ile baş edebilmek için köyün avantajıyla yakınında birçok kişi ile iletişim halinde olunabilmektedir. Bu ikili avantajlı durum yaşam memnuniyetine yansır. Bir taraftan köyün sağladığı sosyal bağlar kullanılırken diğer yandan kentin sağladığı özgür ortamlardan yararlanılmaktadır. Kişiler neredeyse her gün akraba ve arkadaşları ile zaman geçirmektedirler. Özellikle kentlerde ortak buluşma alanları vardır. Ortak bu-

luşma alanları erkekler bakımından kahvehaneler, işyerleri olurken kadınlar bakımından daha çok evlerdir. Yaz aylarında köylerde kadın ve erkeklerin ortak zaman geçirme yerleri büyük aile evleridir. Yakın akrabalar büyük aile evlerinde neredeyse her gün bir aradadır. Dışardan da birçok akraba ve arkadaş bu büyük aile evlerinde onları ziyaret etmektedir.

Kente göç edenlerin çoğu köydeki akrabaları ile devamlı irtibat halindedir. Aile bölünerek göç etmektedir. Kardeşlerin bazıları köyde kalırken bazıları kente göç etmektedir. Son dönemlerde ise anne-baba köyde ve çocuklar genelde kenttedir. Çocuklar anne-babanın köydeki işlerine ellerinden geldikçe yardım etmektedir. Bu yardım genelde yaz aylarında olmaktadır. Özellikle patates ekiminde, ot ve ekin biçiminde yardımlar sık sık görülmektedir. İletişim araçlarının ve ulaşım araç ve yollarının hızla gelişmesi sosyal ağların daha hızlı çalışmasını sağlamaktadır. Özellikle düğün ve ölümlerde buluşma hızla gerçekleşmektedir. Yaz boyunca düğünlerde, yılın bütününde ise daha çok cenaze merasimlerinde insanlar bir araya gelir. Bayramlar, cenaze merasimleri, düğün, doğum vb. insanların bir arada olması gereken özel günlerin köylerde geçirilmesine özen gösterilir. Çünkü insanların sosyal ihtiyaçlarının çoğu bu günlerde giderilebilir. Kentlerde yeni kurulan arkadaşlık ve dostluklar çok sınırlı kalmaktadır. Arkadaşlık ve dostlukların akraba yerini doldurması olanaksız görülmektedir. Her ne kadar insanlar kentlerde arkadaş çevresi edinmiş olsa da köyün aidiyet bağının yerini tutmamaktadır. Aynı zamanda akraba bağlarını kent içerisinde sürdürmek oldukça zordur. Akrabalık bağlarının köy merkezli anlayış içerisinde değerlendirip ona göre davranışta bulunmak daha tutarlı görülmektedir. Akrabalar görüşürken kent yerine daha çok köyü tercih etmektedir. Eğer köyde aileyi birbirine sıkı şekilde bağlayan yaşlılar varsa akraba bağları daha sıkı hale gelmektedir. Her ne kadar yaşlıların bakım meselesi aradaki ilişkileri soğuttuğu bazı durumlarda görülse de çoğu kez ailenin birleşmesinde önemli etkiye sahiptir. Yaşlılar ölünce genelde akrabalık bağlarında zayıflama, sonrasında önemli kopukluklar görülmektedir.

2.8. Sivil Katılım ve Yönetişim

Kentsel mekânlar siyasi, sosyal, ekonomik veya kültürel birçok açıdan insanlığın davranışlarına yön vermektedir. İnsanların umut, huzur ve refah aradığı yerler olabildiği gibi güvensizlik, bireyselleşme veya ayrışmanın meydana geldiği mekânlar haline de gelebilmektedir. Günümüz toplumlarında ve kent yaklaşımlarında kentlinin yalnızlaşma, yabancılaşma ve bireyselleşme durumlarından kurtarılması yönünde önemli çabalar görülmektedir. Rasyonel olduğu kadar duygusal etkileşim, topluma ve kente

uyum, ortak kültür ve bilinç kazanma gibi eylemler aktif vatandaşlıkla ilişkilendirilmekte ve bu eylemlerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Aktif vatandaş olmanın temel unsurları ise şöyle sıralanabilir: a. Geleneksel siyasi eylemler, b. Gönüllü toplum eylemleri, c. Siyasi ve sosyal yönü değiştirme yolları arama, d. Kendi kendine planlanan eylemlerdir (Altun ve Mazman, 2020: 232-246).

Sivil katılım ve yönetim yönünden muhtar, belediye başkanı, meclis üyeleri, milletvekili ve cumhurbaşkanı seçimlerine her ne kadar katılım oranları yüksek olsa da insanların sözünün geçerliliği, kendine önem verilmesinin göstergesini başka yerlerde aramak daha doğru olabilir. Araştırma yöresinde aile içerisindeki konum, aile ocağı içerisindeki etkinlik, akrabalar arasındaki ilişkilere verilen önem daha ileri seviyede kendini hissettirmektedir. Evin reisi olarak baba, sözlerinin geçerliliği ile tatmin olurken, anne çocuklarının ona verdiği değerle kendini saygın hissetmektedir. Araştırma yöresinde gerçekleşen seçimlerden en önemlisi muhtarlık seçimidir. O seçimin oluşturduğu heyecan beş yılda bir altı ay sürmektedir. Bu durumun tatmin süresi oldukça sınırlıdır. Ancak günlük gerçekleşen insanlar arası ilişkilerde insanın kendinin önemsendiği ve kararlarda etkili olduğu her bir durum refah bakımından önemli görülebilir. Katılımcılar arasında, sivil katılım ve yönetim anlamında insanların kentlerden ziyade köylerde daha aktif oldukları gözlemlenmiştir. Her ne kadar çoğu zamanını kentte geçirmiş olsa da köydeki muhtarlık seçimi insanları daha fazla ilgilendirmektedir. Köyler, aile ocağının mekânıdır ve “baba ocağı” ve “ana kucağı” terimlerinin konumlandırıldığı yerdir. Köyler aile kurumunun (şirket) mekânı olunca aile içerisinde verilen kararlarda kişilerin katılımı en yüksek düzeyde gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra, ölüm, doğum ve düğün hallerinde gerçekleştirilen organizasyonlarda karar verme süreçlerinde aldıkları roller tatmin duygusu oluşturmaktadır. Köyde yöneten ve yönetilen sınıflar belirgin değildir. Köyün altyapı hizmetleri arasında yer alan yol, su, inşaat vb. çalışmalarda çoğu kişinin görüşleri alınmaktadır. Ortak çalışma alanlarında çalışmanın nasıl, nerede yapılacağı ortak kararlarla gerçekleşmektedir. Bir iş yapılacağı zaman işi yönetenler aynı zamanda işte çalışanlardır. Sivil katılım ve yönetim bakımından araştırma yöresinde köyün avantajlarının kentin avantajlarından daha fazla olduğu söylenebilir. Çünkü köylerde yönetici sınıfı bulunmamaktadır. Her aile genelde bağımsız olarak değerlendirilmektedir.

2.9.Çevresel Kalite

Birçok ekonomik faaliyette dışsallıklara rastlamamız mümkündür. Çevre kirlenmesi de topluma önemli maliyetler yükleyen olumsuz dışsallıkların

bir örneğidir. Bu nedenle çevre kirlenmesi olgusu, toplumsal refahta kayba yol açan önemli bir etkidir (Ertürk, 1986: 21). Hava, toprak, su ve gürültü kirlilikleri bariz şekilde kentlerde görülmektedir. Bu durum birçok kişiyi olumsuz etkilemektedir. Çevre kalitesine bağlı hastalıkların hastalıklar içerisindeki payı dörtte bir oranla oldukça yüksek seyretmektedir (OECD, 2011: 30). Özellikle kronik hastalar ve yaşlılar en çok etkilenenlerdir. Kirlilik bakımından en çok şikâyet edilen durum hava ve gürültü kirliliğidir. Köylerin çevresel kalite bakımından üstünlüğü tartışılmaz. Bu özelliği köylerin yaşam yeri olarak tercih edilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Köyle bağları kopmuş olanlar bile köylerin bu özelliğinden yararlanmak için tatil beldelerinden konut almaktadır veya kentlere yakın köylerden arazi alarak konut yapmaktadır.

2.10. Bireysel Güvenlik

Devlet, toplumun rızası ile iktidarı almıştır, dolayısıyla insanların mutlu bir yaşam sürmesini sağlamak onun birincil görevi ve borcudur (Yumuşak, 2012: 184) denilse de bireysel güvenliği sağlamada devletin tek başına başarısını beklemek doğru olmayabilir. Devletin cezalandırması ile her türlü suçtan kurtulmak ve güvenli yaşamak olanaksız gibi görünmektedir. Cezalandırmanın yanı sıra suçu önleyici tedbirler etkili kullanılabilir. Suçu önleyici tedbirler genelde kültürel yapı içerisinde devam ettirilebilir ya da oluşturulabilir. Cinayetler ve kendinden bildirilen mağduriyet verileri üzerine şekillenen bireysel güvenlik göstergesi bakımından kent ve köy karşılaştırıldığında köylerin daha güvenli olduğundan bahsedilebilir. Modern döneme geçişle köylerde çift başlı güvenlik sistemi oluşmuştur. Birincisi devletin oluşturduğu güvenlik, ikincisi ise köylerde gelenekle oluşan güvenlidir. İkisinin bir arada olması köyleri oldukça güvenli kılmaktadır. Kentlerden farklı olarak köylerde mal güvenliği genelde hayvanlardan korumaya yönelik olarak belirli mekânlarda yapılmaktadır. İnsan için önlemler daha çok töre bağlamında ele alınmaktadır. Katı kurallar suçun işlenmesinin yolunu engellemeye yöneliktir. İş bölümleri, erkek-kadın ayrımları, büyüklere itaat vb. birçok kuralın arkasında toplumsal güvenliği sağlamaya yönelik tedbirler bulunmaktadır.

2.11. Öznel Refah

Türkiye’de yapılan yaşam memnuniyeti araştırmalarında göstergeler, mutluluk kaynağı olarak görülen kişiler ve değerler olmak üzere iki ana başlık altında incelenmektedir. Kişiler; tüm aile, çocuklar, eş, anne-baba, kendisi, torunlar ve diğer şekilde tanımlanmıştır. Mutluluk kaynağı olan değer-

ler; sağlık, sevgi, başarı, para, iş ve diğer olmak üzere sınıflandırılmıştır. Yaşam memnuniyetinde kamu hizmeti çeşitleri ise güvenlik, ulaştırma, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim ve adli hizmetlerdir. Yaşam memnuniyetinde kişisel bakımdan mutluluk kaynağı en çok aile görülmektedir. Mutluluk kaynağı değerleri bakımından sağlık, kamu hizmetleri bakımından ise asayiş hizmetleri görülmektedir (Güder, 2021). Bu araştırma mikro düzeyde yapıldığı için OECD refah göstergeleri genel anlamda değil özel anlamda değerlendirilmiştir. Öznel refahın ayrıntıları üst başlıklar altında incelenmiştir. Burada tekrar bahsedilerek göstergeler içerisinde yer alan öznel refahın içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

Sonuç

Modern dönemde kent, üretim araçlarının, gereksinimlerin ve yüksek zevklerin temsil edildiği alan, köyler ise yalnızlığın ve dağınıklığın yeri olarak bilinmektedir. Oysa yeni anlayışla kentin ve köyün anlamlarında önemli değişimler yaşanmaktadır. Şimdiki durumda kentler üretim ve kamu hizmetlerinin alındığı yer olarak görülürken köyler kentlerden kaçarak dinlenmenin, kendine zaman ayırmanın, tabiatla buluşmanın ve daha da önemlisi aidiyet bağı kurmanın yeri olarak görülmektedir.

Gözlem yapılan yerde gelir ve servetin artışı belirgin haldeyken istihdamda ve işsizlik oranlarında belirgin iyileşmeden bahsedilemez. Barınma koşulları bakımından çok olumlu gelişmelerin yaşandığı rahatlıkla söylenebilir. Sağlık hizmetlerinden yararlanma ve kişilerin sağlık durumları bakımından olumlu gelişmeler görülmüştür. Kentin hastaneleri ve köyün sağlıklı yaşam koşulları birleştirilmiştir. Kentlerde insanların uzun çalışma saatleri azalmış, köylerde ise çalışma genelde ailenin birlikte yaptığı sosyal aktiviteye dönüştürülmüştür. Boş zamanlar genelde aile üyeleri arasında hobi maksatlı çalışarak, yemek yiyerek ve sohbet edilerek geçirilmektedir. Çalışma ve aile ilişkileri arasında denge kurulmaya özen gösterilmektedir. Kadınların kentlerde istihdam oranları oldukça düşük seyretmektedir. Ancak kadınların ev içinde yaptıkları iş oldukça fazladır. Özellikle köylerde kadınların çalışma saatleri bir hayli yüksektir. Bu durum kadınlar bakımından kentleri daha cazip kılmaktadır.

Eğitim ve beceri kazanmanın yeri kentlerdir. Çünkü köylerde istihdam olanağı bulunmaz. Köyler gelenekle modern yaşamın çatıştığı alandır. Makinelerle uzmanlaşmaya gidilmeden ve toprak bütünlüğü sağlanmadan iş yapmaya devam edilmektedir. Böyle olunca kar sağlamayan ve kendine yeterli ürün üreten geleneksel yapı devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Kent-

lerde ise okullara büyük önem verilmektedir. İnsanların istihdam olanağı bulunan bölümlerde okumaları istenmektedir. Gençler arasında özel sektörde çalışmak ve bu yönde eğitim alıp beceri kazanmak ön plandayken orta yaş ve yaşlılarda kamuda görev almak daha fazla önemsenmektedir.

Kent ve köy arasında ilişkilerini devam ettirenlerin en göze çarpan tarafları sosyal bağların kuvvetli olmasıdır. Gerek iletişimleri gerekse sosyal ağ destekleri çok belirgindir. Köyde hemşerilik, akrabalık ve komşuluk olarak kurulmuş sosyal ağ, kentte iş arkadaşları, okul arkadaşları ve komşular katılarak genişletilir. Bu ağların sağlamış olduğu avantajlar söz konusudur. Sivil katılım ve yönetim anlamında kentlerde her ne kadar alt düzeyde katılmış olsalar da köylerde katılım oldukça yüksektir. Köyler tam bir sivil katılım ve yönetim örneği olarak görülebilir. Uygulanan her bir karar eğer aileyi ilgilendiriyorsa ailenin, köyü ilgilendiriyorsa köyün ortak kararıdır. İş yapan kişinin görüşleri genelde ön plandadır.

Çevresel kalite bakımından kentler dezavantajlı köyler avantajlı konumdadır. Tabii güzelliği, suyun, havanın ve toprağın az kirliliği, tenha olması özellikle yaşlılar bakımından çok önemsenmektedir. Özellikle yaz aylarını köyde geçiren yaşlıların temel motivasyon kaynağı çevresel kalitedir. Güvenlik bakımından kentlerde insan kaynaklı sorunlar ön plandayken köylerde hayvan ve tabii afetler bakımından güvenlik önem arz etmektedir. Yaşlılar kendilerini köyde daha güvende hissetmektedir. Çünkü kendilerini köyün sahiplerinden birisi olarak görmektedirler. Kentte ise kendilerini dışlanmış hissetmektedirler. Kent ve köy yaşamının avantajlarının birleştirilmesi özellikle dezavantajlı grupların yaşamını olumlu etkilemektedir. Yaşlılar ve çocuklar bu durumdan olumlu etkilenmesine karşılık kadınların durumu farklılık göstermektedir. Çünkü kadınların kent yaşamındaki iş yoğunluğu azken köylerde bu yoğunluk artmaktadır.

Köyler bir tarafıyla kent yoksulluğundan kaçabilmeyi de olağan kılmaktadır. Çünkü kentte yoksul duruma düşenler köylerdeki olanakları kullanarak temel gereksinimlerini asgari düzeyde karşılayabilmektedir. Aynı zamanda kent yoksulluğunun çok arttığı kriz dönemlerinde köyler sığınacak yerler olarak değerlendirilir. Köydeki arazilerin yeterince değerlendirilemediği gözlemlenmiştir. Geleneksel yöntemlerle üretime devam edenlerin sayısı giderek azalmaktadır. Sulu tarım alanlarının dışında ekim yapıldığı nadir görülmektedir. Kooperatifler aracılığı ile köydeki tarım ve hayvancılık geliştirilebilir. Tarlalar kooperatif aracılığı ile işlevsel hale getirilerek köyde tarlası olanlara pay verilebilir. Köyde bulunan hayvanlar tek elden yönetilerek bir

tarafından istihdama katkı sunulabilir diğer yandan köylülerin yağ, peynir, ayran, süt ve yoğurt ihtiyaçları giderilebilir.

Kaynakça

- Akar, Hakan (2015). “Farklılaşan Refah Ölçüm Yöntemleri ve Eğitim Açısından Türkiye’nin Değerlendirilmesi”. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 52(606): 23-40.
- Akın, Adnan vd. (2017). “İş-Yaşam Dengesi: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Yönelik Teorik Bir İnceleme”. *AKÜ İİBF Dergisi*, 19(1): 113-124.
- Altun, Atilla ve Mazman, İbrahim (2020). “Sosyal, Siyasi ve Sivil Katılımın Gelişiminde Kentlilik Bilincinin Rolü”. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(2): 232-248.
- Ertürk, Hasan (1986). “Toplumsal Refah ve Çevre Kirlenmesi”. *Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(2): 21-28.
- Gilbert, Neil & Terrell, Paul (1998). *Dimensions of Social Welfare Policy*. Massachusetts: Allyn-Bacon Publication.
- Güder, Dilek (2021). *Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2020*. Rapor. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Keleş, Ruşen (2020). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kitapçı, İsmail (2017). “Sosyal Sermayenin Kamusalından Sosyal Sermaye Başarısızlığına: Teorik bir Perspektif”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(Ek-1): 78-100.
- Koçak, Orhan (2011). “Refah Devleti Işığında Sağlık Hizmetleri ve Türkiye’de Sağlık Sektöründeki Gelişmeler”. *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(4): 61-82.
- Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- OECD (2011). *Compendium of OECD Well-Being Indicators*. Paris: OECD.
- Oral, Abdurrahman İlhan (2011). “Sosyal Güvenliğin Yöntemleri”. *Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ed. Nüvit Gerek ve Abdurrahman İlhan Oral. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 37-52.
- Özdemir, Süleyman (2004). “Sosyal Refahın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: Refah Karması ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 48: 97-127.

- Özen Kapız, Serap (2002). “İş-Aile Yaşam Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3): 119-153.
- Şan, Musatafa Kemal ve Şimşek, Rıdvan (2011). “Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel Sosyolojik Arkapları”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1): 88-110.
- Şermet, Cahide Meltem (2009). *İnsan Kaynaklarında İş Rotasyonu Tekniği ve Bir Uygulama*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turut, Hatice ve Murat Özgür (2018). “Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(1): 1-19.
- Türe, Hasan (2019). “OECD Ülkeleri İçin Refah Ölçümü: Gri İlişkisel Analiz Uygulaması”. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2): 310-327.
- URL-1: “Refah”. <http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html> (Erişim: 13.08.2021).
- URL-2: “Refah”. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 13.08.2021).
- URL-3: “Refah Devleti Analizi”. https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/ders/refah_devlet_analizi/13/index.html#konu-2 (Erişim: 08.12.2021).
- Yumuşak, Hakan (2012). “Refah Devletine Giden Yolda Devletin Güvenlik Görevi”. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 15(1): 179-184.

Sözlü Kaynaklar

- KK-1: F. Mansur, 1984 doğumlu, İnanmış-Oltu. (Görüşme: 06.2016).
- KK-2: B. Parlak, 1985 doğumlu, İnanmış-Oltu. (Görüşme: 06.2017).
- KK-3: M. Turgut, 1955 doğumlu, Başaklı-Oltu. (Görüşme: 08.2015).
- KK-4: S. Şimşek, 1967 doğumlu, Çamlıbel-Oltu. (Görüşme: 07.2014).
- KK-5: H. Bektaş, 1940 doğumlu, Başaklı-Oltu. (Görüşme: 08.2018).
- KK-6: M. Aydın, 1937 doğumlu, Tutmaç-Oltu. (Görüşme: 07.2017).
- KK-7: C. Kılıç, 1963 doğumlu, Özdere-Oltu. (Görüşme: 07.2018).
- KK-8: M. Mutlu, 1957 doğumlu, Başbağlar-Oltu. (Görüşme: 06.2019).
- KK-9: N. Şahin, 1955 doğumlu, Ballica-Oltu. (Görüşme: 07.2016).
- KK-10: A. Macit, 1961 doğumlu, İğdeli-Oltu. (Görüşme: 08.2017).

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışmanın verileri 2020 yılından önce toplandığı için geçmişe dönük etik kurul belgesi alınmamıştır, ancak araştırma etiğine uyulmuştur.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir ıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Since the data of this study were collected before 2020, ethics committee approval retroactively was not obtained; however, research ethics were followed.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*